

KORTE BIJDAGEN

GEDROOMD HOFLEVEN

Kanttekeningen bij *Vorstelijk Vertoon. Aan het hof van Frederik Hendrik en Amalia* (Den Haag/Zwolle: Haags Historisch Museum/ Waanders, 1997) en *Vorstelijk Verzameld. De kunstcollectie van Frederik Hendrik en Amalia* (Den Haag/Zwolle: Mauritshuis/Waanders, 1997).

Met de geschiedschrijving over Europese hofcultuur is iets vreemds aan de hand. De benadering van het Oranjehof lijkt zich namelijk, vergeleken met die van het hof van Lodewijk XIV, in tegengestelde richting te bewegen. Terwijl de imposante façade van het absolutisme inmiddels is ontmaskerd als een effect van vorstelijke propaganda en historiografische vertekening, probeert men voor de zeventiende-eeuwse Oranjes nu zo'n 'vorstelijke façade' op te richten.

De dubbeltentoonstelling in het Maurits-huis en het Haags Historisch Museum en de daarbij gepresenteerde boekwerken, getiteld *Vorstelijk Vertoon* en *Vorstelijk Verzameld*, leveren hiertoe een indrukwekkende bijdrage. Aan stadhouder Frederik Hendrik en zijn echtgenote Amalia van Solms worden vaak monarchale ambities toegeschreven. Deze ambities zouden met name uitdrukking hebben gekregen in de bouw van paleizen (Honselaarsdijk, Ter Nieuburg, Huis ten Bosch) en de verzameling van kunstwerken. Om ons een beeld te kunnen geven van deze door Frederik Hendrik opgerichte 'vorstelijke façade' hebben de samenstellers van de tentoonstellingen veel werk moeten verzetten. De fraaiste paleizen werden immers al lang geleden met de grond gelijk gemaakt en de door het stadhouderlijk paar bijeengebrachte kunstcollectie raakte direct na Frederik Hendriks dood over heel Europa verspreid.

In *Vorstelijk Vertoon* en *Vorstelijk Verzameld* wordt door een tiental kunsthistorici op deskundige wijze enkele materiële aspecten van het leven aan Frederik Hendriks hof beschreven. Maar men wil méér bieden dan een reconstructie van de façade: een aantal auteurs belicht (aspecten van) de 'hofcultuur' rond Frederik Hendrik en Amalia. Jammer

genoeg stellen juist deze bijdragen – die voor ons zo interessant hadden kunnen zijn – teleur. Waaraan ligt dat?

Ten eerste aan een gemis aan inhoudelijke overeenstemming. Het beste kan men beginnen met de goed gedocumenteerde bijdrage van Groenveld, omdat men dan is gewapend tegen de suggestieve benadering van enkele andere auteurs. Bij Groenveld kan men lezen dat Oranjes politieke en sociale positie voor lang niet iedereen vanzelf sprak. Gedurende de gehele periode van de Republiek bleef de band tussen Oranje en de Noord-Nederlandse gewesten delicaat; herhaaldelijk dreigde die zelfs definitief te worden verbroken. Typerend voor de 'dialectische' verhouding tussen Oranje en de Republiek is de situatie in het 'rampjaar' 1672: toen het land er hopeloos voor stond, ging het met Oranje juist erg goed. Omgekeerd raakte Oranje op de achtergrond in perioden van algemene voor-spoed.

Deze voorstellingen zijn al oud. Sinds kort pogen sommigen dit traditionele beeld echter te bestrijden. Zo poneert Mörke in *Vorstelijk Vertoon* de stelling dat het hof van Frederik Hendrik en Amalia 'geen Fremdkörper was binnen de politiek-sociale cultuur van de Republiek'. Integendeel, het maakte er 'integraal' deel van uit! Deze voorstelling van zaken hangt samen het theoretisch-abstracte standpunt dat de auteur kiest.

Hoe afwijkend Mörkes voorstelling is, ontdekt men ook bij lezing van Frijhoffs bijdrage. Uit diens globale typering van het vorstelijk hof tijdens het Ancien Régime kan men opmaken (ook al doet de auteur dat zelf niet expliciet) wat er aan het hof van Frederik Hendrik ontbrak: het Oranjehof vervulde geen centrale rol in het staatsbestel; dynastieke erfopvolging was afhankelijk van de gunst van de gewestelijke staten; Oranjes huishoudelijke financiën vormden geen onontwaa-erbaar geheel met de publieke financiën van de staat; ambtenaren in dienst van gewest of generaliteit kunnen nauwelijks als 'hoveling' worden getypeerd; de Oranjes bedreven geen systematische 'cultuur- en wetenschapspolitiek'; de collecties van de Oranjes vormden maar zeer ten dele de grondslag voor latere

nationale bibliotheken, musea en archieven; de Oranjes waren niet de grootste bouwopdrachtgever binnen de Republiek; het hofceremonieel vormde geen brandpunt van culturele invloeden uit de rest van het land, en omgekeerd was de culturele uitstraling van het hof beperkt. Kortom: het Oranjehof vormde niet, zoals in veel landen om ons heen, het centrale aantrekkingspunt binnen de samenleving.

Ook in de kunsthistorische bijdragen – waarin wordt getracht de ‘vorstelijke façade’ te reconstrueren – valt tussen de regels door te lezen wat er aan Oranjes hof niet gebeurde. Want, Frederik Hendrik liet dan wel een aantal indrukwekkende paleizen bouwen (Ottenheim), het valt ook op dat Maurits’ plan tot de bouw van een paleis op Binnenhof geen doorgang vond, dat de Oranjes niet in staat waren het kasteel te Buren en de huizen Honselaarsdijk en Ter Nieuburg meerdere generaties te onderhouden en dat Frederik Hendriks bouwprojecten al direct na de Vrede van Munster werden overtroefd door het Amsterdamse stadhuis en de statenzaal van Holland aan het Binnenhof.

Kebluseks bijdrage over de rol van boeken aan het stadhouderlijk hof toont in feite vooral Oranjes desinteresse voor letterkunde, boekenbezit en de opkomende natuurwetenschappen. Van een letterkundig leven zoals dat in de 14e eeuw aan het Haagse hof van de Hollandse graven tot bloei was gekomen (en waarover wij in Van Oostroms *Woord van eer* kunnen lezen), viel rond de 17e-eeuwse Oranjes niet veel te bespeuren (om van de muziek maar helemaal te zwijgen!). Natuurlijk, er werd aan het hof wel gelezen. Het schijnt dat men verslingerd was aan, wat wij nu noemen ‘kasteelromans’: idealiserende verhalen vol clichés over adellijke avonturiers. Ook met toneelvoorstellingen en maskerades heeft men zich vermaakt. En de prins las van tijd tot tijd zijn staatkundig-militaire ‘vakliteratuur’. Maar of hij méér eigentijdse letterkunde heeft gelezen dan de paar regels Huygens die hem in 1619 onder ogen werden gehouden – een gebeurtenis die de auteur de hoopvolle kreet: ‘un Prince a vue mes vers!’ ontlokte – is zeer de vraag. Wat Oranje overigens wèl in de gaten had, was dat hij Huy-

gens’ kennis en contacten goed kon gebruiken bij de inrichting van zijn paleizen. Maar verder vonden dichters, kunstenaars en wetenschappers aan het hof beslist geen royaal onthaal. De bloei van de ‘Republiek der letteren’ ging grotendeels aan de Oranjes voorbij.

Zo blijft men uiteindelijk, ondanks al het fraais dat ons wordt voorgetoverd, toch de indruk houden dat Frederik Hendrik het mecenaat mondjesmaat en weinig systematisch beoefende: binnen het culturele leven van de Republiek vormde het hof slechts één van de vele factoren en het onderhield met belangrijke sectoren – zoals het toonaangevende artistieke centrum Amsterdam – geen of slechts incidenteel contact.

Ook de samenstellers van de tentoonstellingen (Van der Ploeg en Vermeeren) lijken dit te beseffen, want zij verklaren in alle naïviteit dat ‘liefde voor de kunst en het schone’ bij het stadhouderlijk paar ‘een rol heeft gespeeld’. Maar, zoals Van der Veen in zijn bijdrage schrijft: ‘Wie in de hoogste kringen van de maatschappij verkeerde, werd geacht een brede belangstelling aan de dag te leggen voor literatuur, wetenschap, muziek en de kunsten’. Kortom: de vraag naar de intieme beweegredenen is irrelevant: het ging om het tonen van betrokkenheid. En het lijkt mij duidelijk dat de Oranjes er niet in slaagden Castigliones ideaal van de combinatie van ‘arte et marte’ (‘arms and letters’, ofwel kunsten, wetenschappen en wapenoefening) geloofwaardig gestalte te geven. Willem II zelfs nog minder dan zijn voorouders. Samen met zijn pages dreef de jonge prins graag de spot met geleerden en boekenkennis (Zijlmans). Ongetwijfeld voelden deze adellijke knulletjes zich echte mannen van de wereld. Zulk gedrag kan men natuurlijk opvatten als puberale stoerdoenerij; wij kunnen er echter ook een uiting in zien van een toen al ouderwetse adelscultuur, waarin het militaire aspect al het andere overheerste. En dan valt het ineens op dat alle 17e-eeuwse Oranjes blijk gaven van zo’n militaire adelsopvatting.

Deels zal de beperkte reikwijdte van Oranjes mecenaat ook een gevolg zijn geweest van hun beperkte en labiele machtspositie binnen

de Republiek. In 1650 braken enkele stadhouderloze decennia aan, en omdat Frederik Hendrik had bepaald dat zijn bezittingen bij ontstentenis van een mannelijke nazaat via de vrouwelijke lijn moesten vererven (een opvallende afwijking van de elders in Europa in hoogadellijke kring gangbare 'primogeniture'), begon zijn schilderijenverzameling al direct na zijn dood uiteen te vallen. Het is dus ook niet zo verbazingwekkend als Van der Ploeg en Vermeeren menen, dat aan deze schimmige collectie niet eerder een tentoonstelling werd gewijd: zij heeft immers maar enkele decennia bestaan. Frederik Hendriks 'vorstelijke façade' was een wankel bouwsel.

Dit brengt mij op een tweede punt van teleurstelling: de overwegend theoretisch-abstracte benadering van de hofcultuur. Want of wij uit Delens uiteenzetting over de tafelschikking en etiketteregels nu zo veel te weten komen over feitelijke gedragingen aan tafel, lijkt mij de vraag. Ongetwijfeld waren de hofordonnanties, waarop zij zich baseert, deels een destillaat van de geleefde praktijk, doch dergelijke teksten zeggen toch vooral iets over de 'organisatiestructuur' en het gewenste gedrag. En of de afwezigheid van bepalingen over conflicthantering aan tafel in de ordonnanties van Frederik Hendrik 'misschien' als een 'voorbeeld van voortschrijdende beschaving' moeten worden opgevat, lijkt mij evenzeer de vraag. De suggestie dat men aan zo'n wijziging in voorschriften een algemene gedragswijziging kan aflezen, lijkt mij een al te snelle deductie van 'theorie' naar 'praktijk'. Bovendien moet men een globaal begrip als 'beschaving' niet te snel koppelen aan de al even globale vooruitgangsgedachte.

Een sterk theoretische inslag bezit ook Zijlmans' uiteenzetting over hofetiquette: het gaat over Erasmus, Castiglione en een tekst van Huygens, maar over concreet gedrag leest men weinig.

Over het hof van Amalia van Solms schreef Hallema in 1941: 'Uit de bloem der Nederlandschen adel dier dagen koos Prinses Amalia zich geleidelijk aan haar vaste hofdames, waarvan de Wassenaars, de Merodes, de Zevenaars en de Dorthen allengs in de hofhouding van Hare Hoogheid werden opgeno-

men en de honneurs met bevestiging en goeden smaak waarnamen'. Onder verwijzing naar deze passage lezen wij in *Vorstelijk Vertoon*: 'De gezelschapsdames in de omgeving van Amalia waren ook van adel en kwamen bijvoorbeeld uit de families Van Wassenaer, Van Merode, Van der Aa van Zevenaar en Van Dorth'. Zoals men ziet heeft de auteur (Zijlmans) enkele wijzigingen in de spelling aangebracht, de termen 'bloem der adel', 'bevestiging', en 'goeden smaak' geschrapt en hofdame 'Zevenaar' (zonder toelichting) omgedoopt in 'Van der Aa van Zevenaar' (om wie het hier kan gaan, is mij nog een raadsel).

Juist over hofdame 'Zevenaar' komt men uit de *Dagboeken* van de Friese stadhouder Willem Frederik het één en ander te weten. Het blijkt dat haar verhouding met Amalia verre van ideaal was. Zo kan men lezen 'hoe dat Zevenaar en H.H. [Hare Hoogheid] malckanderen geslagen hadden, gekrapt, gestoten en vastgehouden, en wass H.H. heel quaet'. Kennelijk schrokken de dames niet terug voor gedrag dat wij eerder aan 'viswijven' zouden toeschrijven. 'Zevenaar' was overigens niet de enige met wie Amalia geregeld bonje had. Kortom: 'bevestiging' en 'goeden smaak' moeten in de omgeving van Hare Hoogheid vaak ver te zoeken zijn geweest. Het is dus maar goed dat Zijlmans die termen niet van Hallema heeft overgenomen.

Toch detoneert zo'n tierende en krabbende Hoogheid pijnlijk in het beeld dat ons in *Vorstelijk Vertoon* en *Vorstelijk Verzameld* wordt voorgetoverd. Aan vrouwen wordt nog wel eens een 'beschavende' invloed toegeschreven. Maar of men aan Amalia en haar schoondochter Mary Stuart zo'n rol kan toedichten, is de vraag. Historici hebben al lang geleden opgemerkt dat er rond beide dames jarenlang een onaangename sfeer heerste. Deels had dit waarschijnlijk te maken met de pijnlijke discrepantie tussen de 'hoge' prenties de dames omtrent hun eigen status koesterden enerzijds en de afkalving van Oranjes machtspositie na de dood van Frederik Hendrik anderzijds. In de onderhavige bundels wordt van een akelige sfeer en 'onhoffelijk' gedrag echter amper melding gemaakt (met uitzondering van Groenveld).

En wat moeten wij aanvangen met de stoet

van zwaar drinkende, kwaadsprekende, scheldende, vloekende en overspelige dames en heren die wij in de Journalen van Constantijn Huygens junior ontmoeten? Was zulk gedrag rond Frederik Hendrik en Amalia taboe? Was 'de beschaving' rond 1660 al weer op zijn retour?

Slechts één auteur (Groeneweg) toont te beseffen dat façade en feitelijk gedrag, pretenties en receptie daarvan niet zonder meer samenvallen. In haar bijzonder aardige kostuumhistorische bijdrage kan men bijvoorbeeld lezen dat menig burger de ridderspelen ter gelegenheid van Brederodes huwelijk weinig smaakvol en uit de tijd vond, dat de obsessie met rang en stand kon leiden tot onbeschaafd gekibbel en dat een virtuoos portretschilder als Anthony van Dyck met zijn geïdealiseerde voorstellingen niet alleen zijn cliënten behaagde, maar ook hele generaties kunsthistorici heeft misleid.

Een bezwaar dat bij het vorige aansluit is de gratuite wijze waarop een aantal auteurs belangrijke noties hanteert. Zo wordt herhaaldelijk benadrukt dat kwesties van rang en stand tijdens het Ancien Régime van eminent belang werden geacht. Zo'n uitspraak klinkt echter wat obligaat, als men er verder niets mee doet. Het is bijvoorbeeld vreemd dat Zijlmans, na verklaard te hebben dat 'de personen die dienst deden aan het hof van de prins leefden en werkten volgens een strikte hiërarchie waarin ieder zijn plaats kende', een opsomming van het hofpersoneel presenteert, waarin amper systematiek te ontdekken valt.

Ook elders geeft deze auteur er blijk van allerminst over een fijne neus voor kwesties van 'rang en stand' te beschikken. Zo spreekt zij van 'jonkheer Johan van Wassenaer, heer van Duivenvoorde' en van 'graaf Johan Wolfert van Brederode'. Het standsverschil dat hiermee wordt gesuggereerd, bestond echter niet: beide heren behoorden tot de ongetitelde 'hoge adel' van het gewest Holland. Het onbeschermde predikaat 'jonker' of 'jonkheer' was halverwege de 17e eeuw niet meer dan een globale indicatie van adellijke status of pretentie daarvan. Nu pretendeerden de Brederode's (onterecht) af te stammen van de

Hollandse graven (een in het kader van deze tentoonstelling pikant gegeven, dat echter nergens wordt vermeld!). Doch Brederode schijnt zich het precaire karakter hiervan bewust te zijn geweest, want de graventitel werd door hemzelf nooit gehanteerd.

Een gemis aan gevoel voor kwesties van rang en stand en het gebruik van titels en predikaten treft men in verschillende bijdragen aan. Dat het hier niet gaat om onbeduidende details, wordt intussen door iedereen beaamd. Terecht wordt erop gewezen dat Frederik Hendrik zich pas sinds 1637 'Altesse' ('Hoogheid') mocht noemen. Maar met lagere titels en predikaten wordt bijzonder slordig omgesprongen. Zo noemt Mörke Johan Boreel 'jonker' (diens adeldom was van dezelfde orde als die van Constantijn Huygens), terwijl hij de uit een riddermatig geslacht stammende hofmeester Adolf (Transisulanus) van Voorst (tot Bergentheim etc.) zonder jonkerpredikaat opvoert. Op de afgedrukte portretgravures van Johan de Knuyt en Adriaan Pauw kan men lezen dat beiden een Franse riddertitel ('eques ordines St. Michel') bezaten, en zich lieten aanduiden als 'heer van Vosmaer', respectievelijk 'heer van Heemstede, Hogersmilde etc.': in de tekst wordt hieraan voorbij gegaan. Wèl wordt De Knuyts Reichsfreiherrtentitel vermeld. Kortom: Mörke vermeldt titels en predikaten naar willekeur soms wel, soms niet. Gelet op het onderwerp van zijn betoog, is dit slordig, omdat men zo onvoldoende zicht krijgt op de rangen en standen aan en rond het hof. Of is hier sprake van een gebrek aan kennis?

Soms vermoedt men dit. Bijvoorbeeld wanneer Mörke de Ploos van Amstels 'een van de belangrijke adelsfamilies van Utrecht' noemt. Dat er over de vruchteloze pogingen van enkele leden van dit geslacht om als riddermatig te worden erkend, het nodige is gepubliceerd, is de auteur blijkbaar ontgaan. Ook het gebruik van een aantal dubieuze termen roept twijfels op. Want wat bedoelt Mörke met 'de stadhouder in zijn hoedanigheid van statensoeverein'? En wanneer de auteur in verband met Cats 'hovelingschap' (een dubieuze term) ook nog spreekt over Oranje als de 'vorstelijke landsheer', dan kunnen wij ernstige misvattingen vermoeden. De stadhou-

der bekleedde in het bestel van de Republiek immers beslist geen soevereine machtspositie. De titels 'prins' en 'hoogheid' refereerden uitsluitend aan het bezit van Orange. Daarom is ook de door Van der Ploeg en Vermeeren gebruikte term 'het Hollands vorstenpaar' misplaatst. Hetzelfde geldt voor Zijlmans mening dat het Oranjehof (ook) als 'centrale regering' fungeerde.

Minder ernstig, maar wel ongebruikelijk zijn termen als: 'de Nederlandse gentry' (Mörke), 'de huizen Doubleth en Huygens', als verwijzing naar burgerlijke geslachten (Mörke) en de benaming 'stadspaleis' voor zowel het Haagse huis van Constantijn Huygens, als voor dat van de graaf van Culemborg, Frederik van Pallandt (Zijlmans en Mörke). Ook hier lijkt sprake van een gebrek aan gevoel voor sociale verhoudingen.

Een gebrek aan een fijne neus voor kwesties van rang en stand komt evenzeer tot uiting in het simplistische beeld dat van de sociale verhoudingen binnen de Haagse elites wordt gepresenteerd. Terwijl uit recente studies blijkt dat menig Europese hof te maken had met heftige interne of externe concurrenten, wordt het sociale leven in Den Haag als één grote gezellige kring geschetst.

Nu waren de Nassaus prins van Oranje, graaf van Buren en baron van Breda, en nog zo het één en ander, maar in Holland waren zij nieuwkomers en geruime tijd betrekkelijke buitenstaanders. Als stadhouder in dienst van de Staten van Holland konden zij er over een bescheiden verblijf beschikken. En door de oorlogsomstandigheden gedwongen, had Willem I zijn Bredase hof naar Den Haag verplaatst. Maar pas in 1636 werd Frederik Hendrik, na aankoop van de hoge heerlijkheid Naaldwijk, verschreven in de Hollandse ridderschap. Tegelijkertijd verwierf hij hiermee de positie van 'eerste edele' van Holland, een rang die voordien door Johan Wolfert van Brederode werd bekleed. In 1650, na de dood van Willem II, nam Brederode deze rang weer van Oranje over.

Het ligt dus voor de hand te vermoeden dat de toonaangevende Hollandse adellijke geslachten als de Van Brederodes en de Van Wassenaers gemengde gevoelens koesterden bij dit oprukken van de Oranjes. De Bredero-

des pretendeerden nota bene af te stammen van de Hollandse graven (een reactie op het oprukken van de Oranjes?! En nu drongen die Duitse Nassaus zich, als stadhouders, dat wil zeggen: ambtenaren in dienst van de Hollandse grafelijkheid, op de voorgrond!

Doch, zoals gezegd, in *Vorstelijk Vertoon* en *Vorstelijk Verzameld* lijkt er geen vuiltje aan de lucht. Men schetst het sociale leven in Den Haag als één grote gezellige boel: 'de hofkringen', zoals men schrijft. De Van Brederodes, de Van Wassenaers, de Van Pallands en de Winterkoning met zijn gezin zouden zich eendrachtig rond Oranje hebben verenigd. Is het niet aannemelijker dat niet zozeer een gezellige eensgezindheid, maar veeleer de tijdelijke concentratie van rivaliserende hoogadellijke geslachten in Den Haag heeft geleid tot verschijnselen die wij als 'hofcultuur' kunnen betitelen? Alleen Mörke refereert kort aan een dissonant, in de persoon van Willem Frederik, graaf van Limburg Stirum, die geruime tijd een potentiële concurrent voor het Gelderse stadhouderschap leek. Doch hij voegt er onmiddellijk aan toe dat Oranje deze factor wist uit te schakelen door hem met een hofambt aan zich te binden (een echo van Norbert Elias' 'koningsmechanisme').

Alles bij elkaar genomen geven *Vorstelijk Vertoon* en *Vorstelijk Verzameld* de indruk dat menig auteur moeite heeft gehad zich te distantiëren van het imponerende effect van Frederik Hendriks 'vorstelijk vertoon'. De sfeer rond Frederik Hendrik en Amalia wordt belicht met fraaie afbeeldingen van paleizen, kunstwerken en hoogadellijke personen en idealen en voorstellingen omtrent het leven van die personen. Het lijkt haast vanzelfsprekend om het menselijk gedrag temidden van zo veel fraais te beschrijven in termen van luister, allure, goede smaak en verfijnd-hoofse omgangsvormen. Zo'n beschrijving sluit naadloos aan bij een veronderstelde vorstelijke status van de hoofdpersonen. Het is echter duidelijk dat deze cirkelredenering gebaseerd is op de misvatting dat het menselijk gedrag eenvoudig aan objecten en idealen zou zijn af te lezen.

Een zorgvuldige redactie had wellicht het nodige kunnen voorkomen. Dat het daaraan

heeft ontbroken, blijkt ook uit de vele slordigheden in de tekst, zoals het door Vermeeren gepresenteerde portret van 'Frederik III' (1657-1713), dat in werkelijkheid diens kleinzoon Frederik II, 'de Grote' (1712-1786) voorstelt.

H. Wassenaar

EEN EDELMAN CENTRAAL IN DE DOM

Een tentoonstelling rond Godard van Reede van Nederhorst, Utrechts onderhandelaar in Munster.

Het gebeurt niet zo vaak dat adel een hoofdrol speelt in een tentoonstelling. Dit jaar staat echter een edelman met zijn familie centraal in een expositie, namelijk in 'Tegen de vrede! Utrecht en de vredesonderhandelingen in Munster', die dit voorjaar in de Domkerk te zien is. Het gaat hier om een initiatief van het Centraal Museum Utrecht, dat zelf gedurende het hele jaar gesloten is vanwege verbouwing.

'Tegen de vrede!' is een onderdeel van de serie herdenkingstentoonstellingen naar aanleiding van 350 jaar Vrede van Munster. Zes Nederlandse musea organiseren in onderlinge samenwerking een serie exposities met een gezamenlijke bundel. De deelnemende instellingen zijn: het Prinsenhof en het Legermuseum in Delft, het Koninklijk Paleis te Amsterdam, de Atlas van Stolk in Rotterdam en ten slotte het Catharijneconvent en het Centraal Museum in Utrecht. Ze werken nauw samen met het Algemeen Rijksarchief en de musea van Münster en Osnabrück, waar in oktober de grote Europese herdenkingstentoonstelling van start gaat...

Het Centraal Museum benadrukt niet de vredesluiting, maar juist het verzet dat daar tegen bestond. Daarin speelde de Utrechtse afgevaardigde in Munster, Godard van Reede van Nederhorst, een cruciale rol. Deze Sticht edelman weigerde op 30 januari 1648 als enige zijn handtekening te zetten onder het vredetraktaat. Zijn Zeeuwse collega Johan de Knuyt tekende wel, hoewel diens opdrachtgevers, de Staten van Zeeland, een afzonderlijk vrede met Spanje afwezen. In de tentoon-

stelling en in de bijbehorende publikatie wordt toegelicht hoe Van Reede van Nederhorst het vredesproces tegenwerkte en wat zijn mogelijke motieven waren.

De tentoonstelling begint met de voorgeschiedenis. Het aanvankelijk vanuit de dwangburcht Vredenburg koest gehouden Utrecht kwam eind 1576 in opstand. Het Spaanse garnizoen in Vredenburg werd belegerd door de schutterij, daarbij geholpen door Duitse huurlingen. Een dramatisch schilderij dat J.C. Droochsloot veel later van het beleg maakte en een allegorie op de tirannie van Alva zijn de sleutelstukken van dit onderdeel. Vervolgens komen de vredesonderhandelingen aan bod met documenten en portretten van diplomaten: de onderhandelaars namens Holland, Zeeland en Utrecht en enkele Franse ambassadeurs. De Fransen, die de Republiek probeerde te bewegen de strijd voort te zetten, legden contacten met tegenstanders van de toenadering tot Spanje die al snel inzette. De Franse onderhandelaar Longueville (op de tentoonstelling aanwezig met een portret uit Slot Zuylen) knoopte vriendschapsbanden aan met Godard van Reede van Nederhorst op advies van eerste minister Mazarin, die veel van de Utrechtse afgevaardigde verwachtte.

Dat de heer van Nederhorst in Munster het vredesproces hardnekkig kon tegenwerken, hoewel er voor Utrecht geen directe belangen op het spel stonden (zoals voor Zeeland het geval was), valt te verklaren uit zijn machtige positie in het gewest. Via teksten, een schema, wapenkaarten en afbeeldingen van gebouwen wordt de bezoeker duidelijk gemaakt hoe Godard van Reede gebruik maakte van het ingewikkelde samenspel van krachten in de Utrechtse politiek. Na de staatsgreep van Maurits in 1618 toetreden tot het Tweede Lid van de Staten van Utrecht (de Ridderchap) wist Godard een netwerk op te bouwen dat uiteindelijk de Utrechtse politiek zou beheersen. Vooral de steun van de stadhouder, die in Utrecht veel meer macht had dan in andere gewesten, was van groot belang. Rond 1640 was de heer van Nederhorst de man van Frederik Hendrik in Utrecht. De Prins en zijn vrouw Amalia figureren op gravures naar Gerard van Honthorst.